

Lectoraat Social Work - Onderzoekslijn Betekenis geven en Herstellen

12 oktober 2023 Toelichting bij de lectorale rede van Margriet Braun, lector Social Work, Saxion

Dr. Monique Engelbertink

Sinds november 2022 leid ik als associate lector bij het lectoraat Social Work de onderzoekslijn Betekenis geven en Herstellen. Ik zal de komende tien minuten de begrippen 'betekenis geven' en 'herstellen' toelichten en aangeven hoe drie speerpunten multidisciplinair werken, het verbindende gesprek en narratief onderzoek terugkomen in ons onderzoek.

Sociaal werkers kunnen mensen ondersteunen bij psychosociale stress en mentale klachten of het voorkomen. In deze onderzoekslijn ontwikkelen en delen we kennis voor en samen met de sociaal werker om deze taken goed uit te kunnen voeren.

Om mentale klachten en psychisch lijden te voorkomen is veel aandacht nodig voor een gezonde leefstijl en mentale gezondheidsvaardigheden (Integraal Zorgakkoord, 2022). Fysieke, mentale en sociale klachten hangen met elkaar samen. Zo hebben mensen met een goede mentale gezondheid een 15 tot 20 jaar langere levensverwachting, onder meer omdat zij sneller herstellen van lichamelijke ziekten (GALA Gezond en Actief Leven Akkoord, 2023, p.24). Terwijl mensen met een depressie juist sneller lichamelijke klachten krijgen. Daarnaast veroorzaken sommige medische ziekten een depressie (GGZ groep, 2023) en kan eenzaamheid tot hart- en vaatziekten, depressies en dementie leiden (Van der Zwet et al. 2020). De mentale gezondheid wordt niet alleen beïnvloed door persoonlijke (micro) kenmerken maar ook door factoren op macro- en mesoniveau. Uit recent onderzoek van het Trimbos instituut (Van Baar et al., 2022) blijkt dat het vergroten van zekerheid en stabiliteit in werk en inkomen, kwaliteit van huisvesting, de staat van de wijk en de betaalbaarheid van wonen de mentale gezondheid stimuleren. Ook beleidsmaatregelen die discriminatie en racisme tegengaan en gemeenschappen die sociale steun stimuleren bevorderen de mentale gezondheid. Door deze complexe samenhang in klachten is multidisciplinair werken tussen de verschillende domeinen van groot belang. Juist het inzetten op de achterliggende oorzaken van gezondheidsachterstanden zoals schulden, eenzaamheid, huisvesting en een ongezonde leefomgeving is veelbelovend (Integraal Zorgakkoord, 2022). De sociaal werker die zich op vele leefgebieden van de cliënt bevindt is hierin vaak een verbindende factor. Maar zoals eerder benoemd in de lectorale rede, we wonen toch in een van de gelukkigste landen? Dan zit het toch goed met de mentale vaardigheden van Nederlanders?

Er is echter geen verband tussen geluk en welvarendheid en de mate waarin mensen zin en betekenis ervaren in hun leven. 'Armer' en minder welvarende landen blijken daar veel hoger op te scoren. Dat in welvarende landen minder zin en betekenis wordt ervaren in het leven is ook te zien aan het hoge aantal zelfdodingen. Er blijkt een relatie tussen zingeving en suïcide: hoe meer aandacht voor zingeving in de maatschappij, hoe lager de suïcidecijfers (Esfahani Smith, 2017). Hoewel het aantal zelfdodingen al vijftig jaar stabiel is in Nederland is er een lichte stijging van suïcides sinds 2013. Er is een opvallende stijging onder jongvolwassen mannen tijdens de coronaperiode en een lichte stijging waarneembaar bij jonge vrouwen (113 zelfmoordpreventie, 2022). Een promovenda van ons lectoraat is in oktober begonnen aan haar promotieonderzoek naar de stijging van suïcides onder mannen tussen de 20 en 30 jaar.

Waar staat het sociaal werk momenteel wat betreft het ondersteunen van mentale gezondheid? Vanuit de Kennis en Onderzoeksagenda van het Sociaal Werk (Hooghiemstra & Van Pelt, 2020) blijkt dat sociaal werkers een grote behoefte hebben aan toepasbare kennis over ggz-problematiek. Het helpt ze om te bepalen wat hun rol en taken zijn en wanneer ze een beroep moeten doen op specialistische expertise. Ten tweede blijkt dat ze behoefte hebben aan kennis om nieuwe visies en werkwijzen te ontwikkelen om inclusie te bevorderen en niet begrepen gedrag een plaats te geven in de

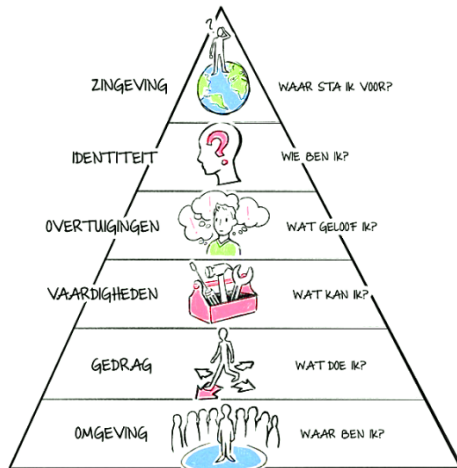
leefomgeving. De vraag voor deze onderzoekslijn is daarom op welke wijze het sociaal werk kan bijdragen aan het voorkomen en ondersteunen van psychosociale stress en mentale klachten. We richten ons op twee aspecten namelijk 'Betekenis geven' en 'Herstellen'.

Binnen het thema *Betekenis geven* richten we ons op de wijze waarop binnen het sociale domein betekenis wordt gegeven aan ontwrichtende ervaringen of ervaringen die plaats vinden op het niveau van identiteit en zingeving. Ontwrichtende ervaringen zijn ervaringen waarbij sociale uitsluiting en/of schaamte in het bespreken met anderen een rol kan spelen zoals armoede, psychische problematiek of een scheiding. Hoe ondersteunen sociaal werkers op methodische en multidisciplinaire wijze de betekenisgeving van hun inwoners, cliënten of bewoners? De sociaal werker kan bij deze sociale problemen met het proces van betekenis geven voorkomen dat er mentale en/of fysieke problemen optreden en zo de mentale weerbaarheid en veerkracht vergroten (Duyndam, 2016). In het proces van betekenis geven en construeren ontdekte Van de Goor (2020) drie gedragingen die ruimte nodig hebben naast het reeds bekende proces van betekenis geven: (1) een mentaliteit van verbeelding en verwondering naast begrip en coherentie, (2) overgave en kunnen loslaten naast doelgerichtheid en prestatie en (3) authentieke ontmoeting naast functioneel contact.

Niet elke hulpvraag vraagt om een psychiatrische diagnose en/ of medicatie of behandeling binnen de geestelijke gezondheidszorg (Integraal Zorgakkoord, 2022). Het sociaal domein en de ggz werken in Nederland en in de regio Twente nauw samen om een brede benadering van mentale klachten vorm te geven onder andere via het 'Verkennend Gesprek'. Het Verkennend Gesprek is een interventie die start vanaf een huisartsenpost en die een hulpvraag van een persoon vanuit diverse leefgebieden benadert en waarbij meerdere disciplines betrokken zijn zoals een sociaal werker, praktijk ondersteunende huisarts ggz en een ervaringsdeskundige. Het doel hiervan is dat iemand beter en sneller kan worden ondersteund omdat een passende interventie wordt aangeboden in plaats van een plek op een wachtlijst van de GGZ. Daarmee kunnen de wachtlijsten in de ggz afnemen zoals bij GGZ Breburg het geval is vanwege het invoeren van het Verkennend Gesprek (Van Elst, 2022) en komt er financiële ruimte om mensen met ernstig psychiatrische klachten wel binnen de ggz te behandelen (Diks, 2023). Het Verkennend Gesprek is een mooi voorbeeld van een verbindend gesprek die de sociaal werker kan voeren en waarbij de sociaal werker bij uitstek in staat is alle leefgebieden van de cliënt met elkaar te verbinden en die het (professionele) netwerk van de cliënt in kaart kan brengen en kan benutten. In ons lectoraat hebben we onderzoek afgerond naar het Verkennend Gesprek van de GEM beweging binnen de gemeente Deventer. Centraal stond de vraag: In hoeverre heeft het Verkennend Gesprek een positieve invloed op de kwaliteit van hulpverlening voor mentale gezondheid en het terugdringen van wachtlijsten volgens de professionals in de gemeente Deventer?

Binnen de verbindende gesprekken met hulpvragers kan gevraagd worden naar de betekenis die mensen geven aan hun ontwrichtende ervaringen. Betekenis geven ondersteunt bij het ontdekken van de emoties die verbonden zijn aan een ervaring zoals het leven in armoede, omgaan met een overlijden en/of echtscheiding. Betekenis geven ondersteunt bij het ontdekken van kracht die achter de pijn en het verdriet zitten. Betekenis geven geeft erkenning geven aan de strijd die gestreden is en de problematiek die opgepakt moest worden. Tenslotte kan het richting geven aan toekomstig voelen, denken en handelen. Betekenis geven kan aan de hand van de zes niveaus van logisch redeneren van Van Dilts en Bateson plaatsvinden. Op welke wijze beïnvloeden de levenservaringen de wijze van waaruit iemand leeft en hoe zijn zij te relateren wat betreft overtuigingen, wie iemand is en waar diegene voor staat?

Afbeelding 1 Logische niveaus (via <https://academievoornlp.nl>)

Onderzoek naar professionals in het sociale domein en hun wijze van betekenis geven is ook een onderwerp in onze lijn. Hoe geven professionals betekenis aan zijn of haar ervaringen die plaats vinden op het niveau van identiteit en zingeving? Hoe gaan ze om met het overlijden van een cliënt? Wat als het ging om suicide van een cliënt? Hoe verweven ze hun identiteit met hun professionele identiteit? Hoe beïnvloeden sociaal werkers hun collectieve professionele identiteit?

In het kader van de professionele identiteit hebben we afgelopen jaar een onderzoek gedaan naar het FastSwitch onderwijs in opdracht van Vereniging Hogescholen. Het onderzoek richtte zich op de versterking van de professionele identiteit van professionals die switchen naar een beroep van zorgtekorten middels reflectie en autobiografische reflectie.

Het tweede aspect waar de onderzoekslijn zich op richt is Herstellen. Hoe ondersteunt het sociaal domein mensen bij het herstellen van een ontwrichtende ervaring? Bijvoorbeeld wanneer iemand wordt opgenomen in een zorginstelling, tbs kliniek of gevangenis en een nieuwe identiteit erbij krijgt van psychiatrisch patiënt, cliënt, tbs'er of gevangene? Daarbij hebben we oog voor zowel de cliënt als de naaste aangezien naasten ook hun eigen herstelproces doorlopen (Ypsilon, 2023). Het versterken van de sociale omgeving is bijvoorbeeld van belang aangezien sociale steun een terugval verkleint.

Een voorbeeld van een methode die zowel preventief als curatief ingezet kan worden is het Welzijnsgesprek ontwikkeld door het RIBW Overijssel. Deze methode bevindt zich in de pilotfase. Het gesprek is gebaseerd op de methodes van Positieve Gezondheid, de presentie benadering en de herstelbeweging. Het richt zich in diverse stappen en gesprekken met cliënt, naaste en professionals op de wensen, behoeften en verlangens van de cliënt waarbij uitgegaan wordt van tien levensgebieden. Een goed voorbeeld hoe de sociaal werker op methodische wijze de cliënt stimuleert om zijn herstel betekenisvol vorm te geven in samenwerking met de naasten en betrokken professionals.

Zoals uit het voorgaande blijkt zien we twee speerpunten voor de onderzoekslijn Betekenis geven en herstellen op methodisch gebied: multidisciplinair werken en het verbindende gesprek. De focus in deze lijn ligt op microniveau, namelijk de sociaal werker die een verbindend gesprek voert met cliënt,

naasten, buurtbewoners en die de verbinding zoekt met andere disciplines zoals het medische en het mentale domein.

Een derde speerpunt is werken vanuit narratief onderzoek. Mensen geven zin en betekenis aan hun leven door middel van het verhaal dat ze construeren (Bohlmeijer et al., 2007). Bij narratief onderzoek staat het verhaal van de cliënt en de naaste centraal. Dit geeft de mogelijkheid om de wensen, behoeftes en verlangens van een mens in samenhang te horen. Vanuit het levensverhaal vertelt de persoon zijn mogelijkheden en krachten die in het verleden zijn benut en wie of wat daarbij ondersteunend was. Dit geeft richting aan toekomstige (professionele) ondersteuning.

Op dit moment doen we voor de gemeente Almelo een onderzoek naar de interventie Wijk GGD. We richten ons ten eerste op het optimaliseren van het multidisciplinaire werken en ten tweede op de betekenisgeving en herstel van de cliënten van deze interventie via de narratieve methode Levensloop Interview Methode. In co creatie met professionals, (familie) ervaringsdeskundigen en op basis van de verhalen van de cliënten willen we de interventie door ontwikkelen en positioneren in het sociale en mentale domein.

In januari 2024 hopen we een vervolg te geven aan de startimpuls die we ontvangen hebben via Zonmw subsidie. Binnen de Regionale Kenniswerkplaats Onbegrepen Gedrag Twente richten we ons op het optimaliseren van multidisciplinair werken ten gunste van mensen met onbegrepen gedrag, hun naasten en de buurtbewoners. We gaan samenwerken met cliënten, naasten, vrijwilligers, ervaringsdeskundigen, familie ervaringsdeskundigen en professionals uit het voorliggend veld, de basiszorg en gespecialiseerde zorg. Ook in dit onderzoek staat het narratief werken centraal zodat het perspectief van de cliënt en naaste leidend is in het methodisch werken. Met de lijn Betekenis geven en Herstellen willen we mede vorm geven aan de richting die de regio Twente op wil gaan. Meer mentale gezondheid door de samenwerking tussen het sociale domein en het geestelijke gezondheidsdomein.